

Dr. sc. Tomislav Hitrec

Znanstveni savjetnik u Institutu za turizam, Zagreb

EUROPSKI INTEGRACIJSKI IZAZOV I HRVATSKI TURIZAM

UDK/UDC: 379.85

JEL klasifikacija/JEL classification: L83

Stručni rad/Professional paper

Primljeno/Received: 5. srpnja 2000./July 5, 2000

Prihvaćeno za tisak/accepted for publishing: 27. rujna 2001./September 27, 2001

Sažetak

U radu se razmatra problematiku u četiri cjeline: Važnost turizma u integriranoj Europi danas i sutra; Turistička politika EU; Hrvatski turizam pred europskim izazovima i Nade na pragu novog tisućljeća.

Integracijski procesi u Europi u posljednjih nekoliko desetljeća postupno su otvarali razvojne vizije neuključenim zemljama, pa tako i zemljama u tranziciji. U približavanju donedavno još suprostavljenih gospodarsko-političkih blokova turizmu je kao važnom činitelju europskog identiteta i zajedništva, pripala specifična misija.

U radu se navode ne samo temeljni dokumenti turističke politike EU već i najnoviji dokumenti hrvatske vlade u kojima se teži da se barem početno udovolji zahtjevima Unije za postupno približavanje zemlje zajednici petnaestorice. Riječ je o trojakim zahtjevima i to: gospodarskim, političkim i pravnim. Oni ujedno pretpostavljaju okruženje u kojem će se sutra naći i turizam, razvijajući se usporedo s općom konsolidacijom zemlje i napretkom njezinih odnosa s Europom, kojoj povijesno i civilizacijski pripada.

Ključne riječi: *Europska unija (EU); turistička politika EU; hrvatski turizam; trendovi u turizmu.*

1. UVODNE NAPOMENE

Razmatrana tema se logično uklapa u nastojanja za sagledavanjem mjesta, uloge i mogućnosti hrvatskog turizma u sklopu snažnih integracijskih kretanja u Europi u drugoj polovici 20. stoljeća.

Na pragu novoga tisućljeća bilo je potrebno procijeniti aktualno stanje, te uočiti kretanja kako u europskom turizmu tako i u zemlji, koja

se našla na svojevrsnom raskrižju nakon posljednjih izbora i njima izazvanih promjena, posebice s obzirom na najnovije ne samo najave već i pozitivne konkretne pomake u odnosima s Europskom unijom (EU) i drugim integracijama na ovom i na širem prostoru.

Stoga problematiku turizma valja nužno razmotriti u kontekstu svekolikih veza zemlje s tim organizacijama koje su se **naгло i brzo počele otvarati prema Hrvatskoj** nakon gotovo jednog desetljeća svojevrsne izolacije, pa i tihih sankcija.

U mjeri u kojoj će se započeti ohrabrujući trend nastaviti u idućem razdoblju, uvelike odlučujućim za Hrvatsku i njezino postupno približavanje zapadnim asocijacijama, i turizam će pronaći svoje mjesto u tim procesima, kao njihov neodvojiv dio.

Prevladavanje sadašnjih golemih poteškoća u turističkom gospodarstvu, koje su odraz problema u ukupnom gospodarstvu zemlje te disproporcija u usporedbi s udruženom Europom, bit će nesumnjivo na tragu približavanja zemlje Uniji i udovoljavanja zahtjevima što ih ona postavlja pred kandidate za učlanjenje u zasad još uvijek ekskluzivan krug petnaestorice.

No, s obzirom na činjenicu da **strateška opcija** Hrvatske – pridruživanje i punopravno članstvo u EU- nema alternative, turizam je pozvan uključiti se u ta nastojanja, zajedno s ostalim gospodarskim granama i društvom u cjelini. Nedvojbeno, o svemu tome moći će se **mного više reći već za nekoliko mjeseci**, jer su trenutno u tijeku ključne pripreme radnje i pregovori. No, konkretniji rezultati mogu se ipak nazrijeti.

2. VAŽNOST TURIZMA U INTEGRIRANOJ EUROPI - DANAS I SUTRA

Budući da turizam zemalja EU u emitivnom i receptivnom smislu zauzima **iznimno važno mjesto ne samo u europskim već i u svjetskim razmjerima**, te ima važnu ulogu upravo u integracijskim procesima, navest ćemo neke karakteristične statističke pokazatelje, koji to potvrđuju.

Površinom, koja zauzima gotovo trećinu kontinenta i na kojoj obitava polovica svih njegovih žitelja (374 milijuna), te golemom koncentracijom gospodarskih i drugih resursa, Europska je unija danas nesumnjiv **gigant** koji zajedno sa SAD-om i Japanom determinira suvremeno globalno društvo. Tako npr. EU **po vrijednosti trgovinske razmjene** u europskim i svjetskim totalima sudjeluje sa 84, odnosno 41 posto. Glede pak **nacionalnog dohotka**, taj se udio u odnosu na Europu penje čak na 85, a u odnosu na svijet na 30 posto. Znakovito je da se 40 posto **vrijednosti uvoza i izvoza** u EU ostvaruje u međusobnoj razmjeni zemalja članica, dakle intraregionalno (Hitrec i Hendija, 1999).

Što se pak tiče **važnosti turizma** na teritoriju 15 uključenih zemalja, ona se ističe u svakom službenom dokumentu ili publikaciji što je izdaju razna tijela Unije, a posebice tijela nadležna za turizam.

Ukratko, više od polovice ukupne populacije EU je uključeno u turistička kretanja, a svaki šesti od deset stanovnika sudionik je u domaćem turizmu.

Godišnje se ostvaruje više od 70 milijuna putovanja u inozemstvo i tamo se realizira oko 170 milijardi USD, što odgovara 80- postotnom udjelu u europskom i 44-postotnom udjelu u svjetskom turizmu.

Turističko ponašanje građana EU također se prati redovito, a nalazi se objavljuju u brojnim višejezičnim edicijama Statističkog ureda (EUROSTAT-a) u Luxemburgu. Dakako da takva kao i druga povremena anketna istraživanja pružaju neiscrpno vrelo podataka, dostupnih i na Internetu.

Već naglašenu **receptivnu važnost** makroregije ilustriraju pokazatelji o njezinom 60-postotnom, odnosno 40-postotnom udjelu u svjetskim i europskim totalima mjerenim brojem dolazaka inozemnih turista. Devizni pak priljev od toga prometa dostiže gotovo 73 posto svjetskog, te oko 40 posto europskoga.

Zanimljivi su i neki **drugi makroekonomski pokazatelji** o EU:

- prihodi od turizma čine čak 31 posto prihoda sektora usluga
- isti prihodi dostižu 9 posto vrijednosti izvoza te
- oko 2 posto vrijednosti bruto nacionalnog proizvoda
- sektor zapošljava više od 9 milijuna ljudi ili 6 posto raspoložive radne snage.

Osim goleme gospodarske moći, a konjunktorni trendovi upućuju na njezin daljnji porast u prvim desetljećima idućeg milenija, dakako uz već danas uočljive kvalitativne transformacije, turizam ima nezamjenjive **socio-kulturološke i političke implikacije**. On je, dapače, izraz i odraz opće demokratizacije i društva blagostanja, što je jedan od temeljnih ciljeva osnutka i razvitka Unije. Oslonjenost na bogatu kulturno-umjetničku i vjersku baštinu kontinenta čini turizam neodvojivim **elementom njezine valorizacije**.

Izričito ga se stavlja u funkciju međusobnog upoznavanja i približavanja europskih naroda kao **činitelja mira i međunarodne suradnje**. U političkom pak smislu za turizam se stalno ističe da je bitna sastavnica procesa stvaranja **europskog identiteta i zajedništva** na multikulturnom konceptu, pa je to ujedno jedna od njegovih specifičnih misija.

---

1 Podaci EUROSTAT-a za 1998. godinu

Sve ove, a i druge mogućnosti kakve se pripisuju turizmu, npr. **oživljavanje pasivnih regija, zaustavljanje depopulacije, odgoj i obrazovanje mladih, socijala** i dr. opravdavaju interes ne samo vlada država članica, već i same Europske komisije kao svojevrsnog nadnacionalnog organizma za promicanje turizma, tj. njegovo usmjeravanje i reguliranje na komunitarnoj osnovi.

3. TURISTIČKA POLITIKA EUROPSKE UNIJE

Unatoč iznesenim tvrdnjama o višestrukoj važnosti turizma u Europskoj uniji, ona ga je tek **relativno kasno** uspjela uključiti u svoju regulativu, praktički tek nakon Maastriskih ugovora iz 1992. Unatoč tome ne bi se smjeli zanemariti ni raniji pojedinačni pokušaji.

Razlozi sporog razvitka te politike dijelom leže i u ustavnopravnim zaprekama prenošenja nacionalnih kompetencija na tijela iznad suverenih država, pa i na zajednička tijela – na razini EU ili neke druge asocijacije. Sektor turizma u gotovo svim državama članicama Unije maksimalno je **liberaliziran i decentraliziran** i prepušten je djelovanju tržišta, pa se na zadiranje unutar tih okvira nerado gleda. Osim toga, koncipiranje zajedničke turističke politike od početka počiva na dva temeljna načela: **konsenzusu i supsidijarnosti**, što pretpostavlja svijest o potrebi koordinacije ne samo među članicama već i među pojedinim dijelovima složenog i (uvjetno nazvanog) sektora turizma. Tako je još u sklopu Europske zajednice (EZ) 1986. godine formiran tzv. Savjetodavni odbor za turizam, a potom i **Glavna direkcija XXIII.** zadužena, uz ostalo i za turizam. Godine 1999. turizam je izdvojen iz toga tijela i priključen **Direkciji za poduzetništvo**, istodobno s promjenom nadležnoga resornog komesara.

U uvjetima **temeljnih sloboda** kojima su težile europske asocijacije još od njihova osnivanja, tj. Rimskih ugovora iz 1957. ("Mala Europa"), apstrahirajući ranije pokušaje realizacije paneuropskih ideja, tj. slobode kretanja putnika, robe, kapitala i radne snage, EZ, a kasnije EU prestano je donositi raznolike propise i standarde obvezatne za članice. Riječ je uglavnom o gospodarsko-tehničkim i pravnim propisima usmjerenim prema **unifikaciji** u brojnim područjima funkcioniranja modernih država. Inkorporiranjem tih propisa u nacionalna zakonodavstva stalno se, dakle, vrši određeno ujednačavanje, koje se u sektoru turizma najviše odnosi na područje kvalitete usluga (u najširem smislu), aspekte turoperatorskog poslovanja, obrazovanje kadrova, promociju, zaštitu potrošača te neka specifična pitanja kao što su stupnjevanje odmora, kulturni i omladinski turizam i sl. Neizravno na turizam nesumnjivo djeluje i regulativa vezana uz okoliš, promet, infrastrukturu, regionalni razvitak, zapošljavanje, zaštitu kulturnog naslijeđa itd.

U nastavku se daje kronološkim redom pregled **važnijih dokumenata, odnosno akcija EZ (EU)** iz materije turizma:

- "Za zajedničku turističku politiku – prve smjernice" 1982.
- "Jedinstveni europski akt" 1986.
- "Turistički sektor – horizont 1992." 1987.
- Europska godina turizma 1990.
- Pravne smjernice za putovanja 1990.
- "Plan zajedničkih akcija u korist turizma" 1992.
- "Zelena knjiga o ulozi Unije u turizmu" 1994.
- Program pomoći turizmu (PHILOXENIA) 1996.

Riječ je tek o najvažnijim dokumentima i pothvatima koje su slijedili brojni provedbeni akti ili manje akcije, čiji je zajednički nazivnik isticanje **europske dimenzije turizma** i njegovo poticanje kao svojevrsnog katalizatora i činitelja europskog jedinstva i zajedništva. U tom se cilju usmjeravaju naponi za bolje **informiranje potrošača** u turizmu i financiraju promocijske kampanje, potiču posjeti turista iz trećih zemalja i sl. Iz **strukturnih fondova** Unije alimentiraju se sredstva za turistički razvitak ekonomski zaostalijsih regija i sufinanciraju se specifični projekti turizma mladih, kulturnog turizma i dr.

Unatoč tomu što su mnogi od tih projekata realizirani na terenu, uglavnom na osnovi djelomičnog ili pretežnog financiranja Unije prema utvrđenim kriterijima za pojedine skupine tih pothvata, njihov domet je ipak **ograničen**. Dobar primjer za to je spomenuti projekt PHILOXENIA, koji je trebao početi 1. siječnja 1997., a završiti koncem 2000. godine. No, nije uspio dobiti potporu svih članica. S jedne je strane, naime riječ o latentnom sukobu između pojedinih skupina tih zemalja, a s druge strane se radi, o nemogućnosti Unije da nametne stavove oko kojih bi se svi složili. Ipak, ocjenjuje se da će se već ranije uočene poteškoće tijekom vremena prevladati, a Unija će postupno preuzimati značajniju ulogu u koncipiranju i provođenju zajedničke turističke politike (Mundt 1999). Uputno je međutim ukazati na daljnju konkretizaciju te politike, točnije njezine **prioritete** kako se definiraju u programu rada nadležnog organa Europske komisije:

Program rada (prioriteti)
Direkcije za turizam Europske komisije

1. Zapošljavanje / Konkurentnost

- zapošljavanje
- mala i srednja poduzeća
- informatička tehnologija
- statistika i istraživanja

2. Turizam i euro**3. Kvaliteta / Održivi razvoj**

- upravljanje kvalitetom
- okoliš

4. Kohezija i regionalna politika

- strukturni fondovi
- gradski turizam

5. Turizam i partneri izvan EU**6. Borba protiv seksualnog iskorištavanja djece u turizmu**

Izvor: EU: Tourism Work Programme, Communication, 1999

Navedeni prioriteti, kaže se u citiranom izvoru, *"utvrđeni su u skladu s važnošću turizma glede rasta nacionalnog gospodarstva, prihoda te zaposlenosti..."*. Rad spomenute Direkcije prate Europski parlament, Ekonomsko socijalni komitet, te Komitet regija u nastojanjima *"respektiranja interesa turizma gdje god je to potrebno"*, a s obzirom na njegovu međuresorsku narav i pluralnost zahtjeva i potreba članica (EU 1999).

Turistička se politika, dakle, uklapa u širu **politiku Unije u sektoru usluga**, pa i gospodarstva uopće, radi **poboljšanja kvalitete i konkurentnosti** subjekata na tržištu. Riječ je o **trajnom dvostrukom cilju** koji se ponavlja u svim relevantnim dokumentima.

Logično je ipak da od nabrojanih šest skupina prioriteta, golema većina njih otpada na prioritete koji se mogu **realizirati isključivo unutar Unije** (osim pojedinih cit. ad 5). Zemlje izvan te asocijacije mogu se tek sporadično i djelomično uključivati u pojedine projekte i koristiti se sredstvima i raznim drugim oblicima financijske i tehničke pomoći EU. Također je jasno da različiti stupnjevi i razine odnosa s Unijom povlače za sobom i različite prednosti i olakšice, s obzirom na mogućnost uključivanja u turističke i srodne programe i projekte (EU, 1997).

Hrvatska je, dakako, u tom pogledu tek na početku, pa će njezino turističko gospodarstvo moći osjetiti prednosti od povezivanja s EU u mjeri

u kojoj će napredovati proces približavanja toj integraciji, točnije koristi od toga će nastati, nakon što zemlja postupno prihvati većinu trojkih **gospodarskih, političkih i pravnih uvjeta**, što joj se postavljaju kao neminovni kriteriji već danas.

4. HRVATSKI TURIZAM PRED EUROPSKIM INTEGRACIJSKIM IZAZOVIMA

Hrvatska je još u okviru bivše države bila **čvrsto gospodarski povezana** sa zemljama Europske zajednice, s kojom je prvi trgovinski ugovor bio sklopljen još 1968. godine. Ti odnosi razvijani su na osnovi opće sheme preferencijala sporazumima iz 1980. i 1986. Najživlje poslovne veze bile su sa skupinom zemalja, od koje je stizala i osjetna financijska potpora, čak veća od pomoći koju su u to doba primale druge sredozemne zemlje. (Vizjak 1997).

EU je danas najvažniji trgovinski partner Hrvatske. Oko 50 posto izvoza usmjereno je na to tržište odakle dolazi i gotovo 60 posto uvoza. Za razliku od kroničnog deficita u robnoj razmjeni, bilježi se suficit u razmjeni turističkih usluga, a pojedina emitivna tržišta, kao Njemačka i Italija neprestano, su se smjenjivala na čelnim pozicijama u nacionalnoj strukturi inozemnog turizma u zemlji.

Promatrajući retrospektivno, turisti iz prostora EZ, odnosno EU činili su i do tri četvrtine ukupnog broja turista u zemlji, da bi ratne i poratne prilike taj udio osjetno smanjile, dakako i u apsolutnim brojkama. Podaci pokazuju sljedeće stanje u receptivnom turizmu Hrvatske 1998. godine: Europa u ukupnom inozemnom turizmu Hrvatske sudjeluje sa čak 99.1 posto (noćenja) odnosno 97.9 posto (turisti). Europska pak unija u inozemnom turističkom prometu zemlje sudjeluje s **više od 50 posto**, točnije 54.4 posto (noćenja) odnosno 54.0 posto (turisti). Budući da ni u 1999. još ni izdaleka nisu dostignuti rezultati iz predratnih godina (1989. i 1990.), a s obzirom na pozitivne najave upravo s najizdašnijih, a za Hrvatsku tradicionalno najznačajnijih tržišta EU, realna je pretpostavka da će se njihov udio povećavati. To opravdavaju ne samo stalno isticani temeljni preduvjeti Hrvatske kao **geo-prometno i resursno predestinirane receptivne turističke zemlje**, već i njezino očekivano uže povezivanje s tom asocijacijom preko raznih viših oblika gospodarske suradnje u novom povoljnijem vanjskopolitičkom ozračju. Hrvatska, uostalom i nema većih mogućnosti prodora na međunarodno tržište, osim u nekim segmentima, posebice u turizmu. U tom sklopu ne valja zanemariti iznimnu važnost **ekološke očuvanosti** prostora za turističku rekreaciju koji je unatoč osjetnim devastacijama, u europskim razmjerima još visoko rangiran.

Na "europski izazov" hrvatski turizam mora odgovoriti prije svega **kvalitetom svoga proizvoda**, valorizirajući tako i prirodne i baštinske privlačnosti u sve oštrijoj tržišnoj utakmici. Razvojna politika u tom sektoru mora stoga uključivati poticanje restrukturiranja glavnog nositelja privredivanja – hotelijerstva, u smislu upravljačkoga i kadrovske profiliranja.

Dovršenje **procesa privatizacije** (prodaja odnosno dokapitalizacija) u tom sklopu svakako je primarni zadatak, zajedno s rješavanjem niza kroničnih infrastrukturnih ograničenja, osobito prometnica. Budući da hrvatski turistički proizvod na ujedinjenom tržištu Europe (nije tek izdašan izvor potražnje, već i konkurent u ponudi) mora izaći iz dosadašnje zastarjelosti i konačno početi ostvarivati opipljive gospodarske učinke, u prvom redu u korist nositelja privređivanja, a tada i u korist cijelog društva. Jer, današnja ograničenja turizma velikim dijelom proizlaze iz nelikvidnosti ugostiteljskih poduzeća, njihovih nagomilanih dugova i kreditnih opterećenja te neprestanih zahtjeva za sanacijom, odnosno intervencijom države. Zasad je još uvijek veći dio turističke imovine **u rukama države**, generička struktura kapaciteta (osnovnih prema dopunskim) daleko je od optimalne, a njihova prosječna veličina višestruko je veća od nego u EU (300 postelja u nas prema 50 po objektu u EU!).

Zasad se čini da potezi nove vlade idu u pravom smjeru, preferirajući ekonomske kriterije, pa i stečajeve. To je na tragu postavki što ih je još bivša vlada (točnije, njezin Ured za europske integracije) predložila u opsežnom **Planu integracijskih aktivnosti Republike Hrvatske**. On će se, nema sumnje, uz nužne adaptacije moći primjenjivati kao razrađen i fundiran putokaz i novoj vladi (Vlada 1999)

Prioritetne aktivnosti Vlade RH u procesu europskih integracija

- Uspostava ugovornih odnosa s EU
- Suradnja s institucijama i državama članicama i zemljama kandidatima
- Prilagodbe u području gospodarske politike
- Usklađivanje zakonodavstva
- Jačanje učinkovitosti pravnog sustava
- Obrazovanje i stručno usavršavanje
- Informiranje
- Razvitak javne uprave za potrebe procesa integriranja
- Priprema sveobuhvatne strategije integriranja

Izvor: Vlada RH, Ured za europske integracije: Plan integracijskih aktivnosti Vlade RH, Zagreb, rujna 1999., str. 28.-33.

S obzirom da je problematika turizma, premda vezana uz sve te aktivnosti, ipak najviše tangirana gospodarskom sferom, za ilustraciju se navode prioritetne aktivnosti u tom dijelu ukupnog programa.

Prioritetne aktivnosti Vlade RH u procesu europskih integracija u području gospodarstva

- Makroekonomska politika usmjerena k visokom i održivom rastu te smanjivanju nezaposlenosti
- Ubrzana Unutarnja i vanjska liberalizacija članstvo u Svjetskoj trgovinskoj organizaciji
- Ubrzana privatizacija, veća učinkovitost gospodarstva animiranje strateških ulagača (kapital i know-how)
- Promicanje povoljnoga gospodarskog okruženja; prilagodbe standardima EU
- Fiskalne prilagodbe (posebice reforma mirovinskog i zdravstvenog sustava)
- Jačanje Institucija za potporu tržišnom okviru gospodarstva
- Poticanje malih i srednjih poduzeća

Izvor: Vlada RH, Ured za europske integracije: Plan integracijskih aktivnosti Vlade RH, Zagreb, rujan 1999. str. 29.

Kao što je razvidno, za oporavak turističkog gospodarstva važna je svaka stavka ovog pregleda: privatizacija, povoljnije opće gospodarsko okruženje, fiskalne prilagodbe, a posebice **poticanje malih i srednjih poduzeća**, dominantnih u ovom sektoru u EU, koja se tamo vrlo sustavno favoriziraju (Hitrec 2000).

Napominje se da navedeni Plan integracijskih aktivnosti Republike Hrvatske, donesen u rujnu prošle godine, predviđa široku raspravu o tome materijalu radi pripreme **Nacionalne strategije integriranja u Uniju**, kojim će se posebno procijeniti učinci približavanja Hrvatske toj grupaciji. Pritom se dakako očekuju "znatne gospodarske koristi, ali i realokacija resursa što, kratkoročno, može prouzročiti poteškoće u određenim sektorima".²

5. NADE NA PRAGU NOVOG TISUĆLJEĆA

Dok se još prije nekoliko mjeseci činilo da se Hrvatska sve više udaljuje od euro-atlantskih integracija, unatoč suprotnim izjavama odgovornih, s najnovijim političkim promjenama i njihovim odjekom u inozemstvu, postoji opravdana šansa za **radikalniji zaokret** u drugom smjeru (Kalogjera 1999).

² Vlada (1999), op.cit., str. 29

Poduzimaju se naime ozbiljni koraci prema zaljučivanju **Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju** kao prvoj etapi ugovornog približavanja zemlje Uniji.³

Nadalje, u sklopu **Pakta o stabilnosti u jugoistočnoj Europi**, Hrvatskoj su već odobrena povoljna kreditna sredstva za nekoliko ključnih infrastrukturnih projekata (ceste, električna energija, željeznica, otpadne vode, ekologiju i dr.). Posebice se ističe dovršenje prometnog koridora od Varaždina prema mađarskoj granici.

Europska banka za obnovu i razvoj (EBRD) mijenja dosadašnji rezerviran odnos prema Hrvatskoj i namjerava otvoriti predstavništvo u Zagrebu.

Dugotrajni pregovori sa **Svjetskom trgovinskom organizacijom (WTO)** su već uspješno okončani kao što je slučaj i s **Partnerstvom za mir**, prethodnikom članstva u Atlantskom paktu, a započeti su i pregovori s EFTA-om.

Dodaju li se ovom popisu i pripreme za izradu Strategije razvitka Republike Hrvatske ("**Hrvatska u 21. stoljeću**"), s prijedlogom za javnu raspravu na jesen, uvelike dovršeni nacrti nekoliko ključnih zakona, npr. **Zakona o poticanju ulaganja, Zakona o zaštiti potrošača, carinskog zakona** i drugih, tada se slika još više zaokružuje.

U veljači 2000. godine prihvaćen je i tekst **Programa rada Vlade RH za razdoblje od 2000. do 2004.** godine, gdje se vrlo sažeto sektorski tretira i turizam, ali i zadaci glede EU i ostalih međunarodnih asocijacija. Tamo se požuruje stvaranje novoga turističkog imidža zemlje, te zagovara novi strateški marketinški pristup tom dijelu gospodarstva. Ponavlja se i odavno poznat zahtjev za priznavanjem izvoznog statusa turizmu. S druge se pak strane očekuje otvaranje programa financijske i tehničke pomoći EU te izrada spomenute analize učinaka (impact assessment study) sa stajališta vlastite strategije gospodarskog i socijalnog razvoja (Vlada RH 2000).

Započeti rad na dugoročnijoj strategiji obuhvatit će dakako i turizam koji je već dosad, kao što je poznato, bio predmetom niza sličnih dokumenata, koji mahom nisu bili realizirani. Posljednji u nizu (Konceptiju dugoročnog razvitka hrvatskog turizma) donijelo je resorno ministarstvo potkraj 1998. godine. Bez obzira što su se neki praktičari izrazili kritički o tom tekstu, on zasigurno pruža barem okvir za usmjeravanje u tom sektoru, koji je bez dvojbe "rezultanta svih gospodarskih, upravljačkih, kulturnih, prostornih i drugih komponenata" (Ministarstvo turizma 1998). Isti dokument također ističe nužnost bilateralne suradnje sa zemljama EU kao glavnim izvorima potražnje, ali i potencijalnim ulagačima u turizam. No svako približavanje snažnim ekonomskim integracijama implicira izloženost domaćeg

3 Najprije se izrađuje tzv. Feasibility Report na temelju kojega će Vijeće ministara EU odlučiti o početku pregovora s RH. Istodobno će Vlada RH i Komisija EU odlučivati o potrebama i prioritetima buduće pomoći.

tržišta, odnosno proizvoda, bespoštednoj međunarodnoj utakmici, jednoj od pratećih posljedica globalizacijskih procesa, koji se danas očituju upravo preko regionalnih integracija. Stoga će i nova razvojna strategija morati uključivati **viziju održivog turizma** na osnovi spoznaja o globalnom tržištu sutrašnjice te nužnih **reformi** u prilagodbi tom tržištu.

Istodobno s promjenom raspoloženja Europe, transformacijom njezinog dosadašnjeg "regionalnog pristupa" i napuštanjem česte "eurofobičnosti" u zemlji, rastu i šanse za stvaranje **povoljnije investicijske klime**, odnosno smanjivanja stupnja rizika za ulaganja u Hrvatsku, pa tako i u njezin turizam. (Sve dakako pod pretpostavkom daljnje normalizacije stanja u širem susjedstvu!). Tako je prema nekim podacima Ministarstva turizma, od 1993. do ožujka 1999. godine u hrvatski turizam iz inozemstva uloženo **63.7 milijuna USD** (V. Cetinski 1999).⁴

S druge se pak strane može navesti podatak da je EU samo iz strukturnih fondova od 1994. do 1999. ložio 7.3 milijarde ekih u turizam, i to pretežno u razvoj zaostalih područja 15 članica (Papoutsis 1998). Taj iznos ne uključuje brojne projekte u sektorima koji neizravno pomažu turističkoj ponudi (okoliš, stručno obrazovanje, malo i srednje poduzetništvo itd.). Hrvatska npr. za razliku od drugih, nije mogla koristiti ni već odobrena sredstva iz programa PHARE.

Važnost pomaka u sferi poticanja ulaganja u turizam izražena je i u nacrtu istoimenog zakona koji se odnosi na domaće, ali i strane partnere. Ovo je vrlo značajno jer im konkurentske zemlje nude pogodnosti koje domaće zakonodavstvo dosad nije poznavalo. Novi pak prijedlog predviđa olakšice kod plaćanja poreza na dobit. Taj bi se porez smanjivao s visinom uloženoga kapitala, uz odgovarajuće uvjete glede novog zapošljavanja, tehnoloških rješenja, novih proizvoda, odnosno usluga i dr. Predviđa se i osnutak Povjerenstva za poticanje ulaganja. Ono bi, za razliku od sličnoga dosadašnjeg tijela, djelovalo u općenito povoljnijem poslovnom okruženju, uz postupnu konsolidaciju turističkog gospodarstva, koja neće biti ni laka ni jednostavna. U tom smislu primjereniji je umjeren optimizam od euforije s obzirom na složenost i sporost europskih struktura glede realizacije konkretnih programa te još uvijek prisutne rezerve kod nekih domaćih partnera.

6. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Jednom riječju, snažniji prodor na tržište, pa i na tako osjetljivo, zahtjevno i kolebljivo kao što je turističko, neće biti brz ni spektakularan. Međutim, s time su suočene i druge tranzicijske zemlje. Utjecaj globalizacije i ovdje je vrlo prisutan, posebice u tzv. ekonomiji malih razmjera, ali i kod

4 Isti izvor navodi i udjel pojedinih zemalja: 1. SAD; 2. Lihtenštajn; 3. Švicarska; 4. V. Britanija; 5. Brit. Djevičanski Otoci itd.

krupnijih aktera turističkog sustava: turoperatora, prijevoznika i hotelijera. Time se međutim ne umanjuje **zahtjev za autentičnošću** nacionalnih, regionalnih i lokalnih turističkih proizvoda, usprkos neizbježnoj uniformizaciji kakvu sa sobom donosi globalizacija.

Naposlijetku ne treba izgubiti iz vida ni usporedan **trend proširivanja** Europske unije (tzv. enlargement process), koji se razrađuje u nizu službenih dokumenata, posebice u poznatoj AGENDI 2000. Ona, premda izrijeком ne spominje turizam (osim usputno onaj ruralni!), ističe pojačan interes za zaštitu klijenata, posebno u oblasti prometa i nekim drugim sektorima, poglavito poljoprivredi (AGENDA 2000).

S obzirom na nove okolnosti valja se nadati da će se Hrvatska pridružiti skupini od 13 zemalja na "listi čekanja" za EU i u tom pogledu se barem približiti Sloveniji koja vodi pregovore još od 1998., no s izgledima za uspjeh tek u 2003. godini.

Napokon, treba spomenuti i najnovije akcije što ih poduzima hrvatsko Ministarstvo turizma kao odgovor na inicijativu EU i na zahtjev novoosnovanog Ministarstva za europske integracije tijekom ožujka 2000. godine. U ostvarenim kontaktima s predstavnicima Europske komisije (tzv. Fact Finding Mission) podastri su **konkretni prijedlozi projekata** spremnih za provedbu i iznesene informacije o općem stanju u tom sektoru.

Zasad je još rano donositi zaključke o ishodu tih prvih dogovora jer se oni uklapaju u širi program Vlade, koja će zahtjeve koordinirati s ostalim sektorima. Ovi početni službeni koraci svakako ohrabruju jer Hrvatska, prepoznavši svoj interes u čvršćoj suradnji s Unijom i u turizmu, dokazuje da ne očekuje samo privlačenje inozemnoga kapitala, (ma koliko nužan on bio), već i korištenje raznih drugih oblika tehničke pomoći: know-how, obrazovanje kadrova idr.

Nedvojbeno je međutim da čvrsto opredjeljenje za Europu ne znači tek razmišljanje na razini makroekonomskih veličina, već i priključak geopolitičkom prostoru kojemu Hrvatska kulturološki i civilizacijski oduvijek pripada.

LITERATURA

- Cetinski, V. (1999) From a Country in Transition to the EU Membership, referat na istoimenom skupu u Dubrovniku, srpanj
- European Commission (1997) Community Measures Affecting Tourism, Report
- European Union (1997) Cooperation with Central and Eastern European Countries, Maghreb, Cyprus and Malta (working paper)
- Europska komisija (1998) AGENDA 2000 – za jaču i širu Europsku uniju, Europski dom i dr. Zgreb
- European Union (1999) Tourism Work Programme, Communication

- Hitrec, T. i Hendija, Z. (1999) Novi pomaci u turističkoj politici Europske unije, referat na IV. znanstvenom i stručnom skupu "Hrvatski turizam na pragu 21. stoljeća", Poreč, listopad, rad u tisku u posebnoj ediciji
- Hitrec, T. (2000) Malo i srednje poduzetništvo u turizmu: neke europske orijentacije i hrvatska iskustva, "Tourism" međunarodno izdanje, br. 1., 5-12
- Kalogjera, D. (1999) Europe of the 21st Century and Croatia, Croatian International Relations Review (V), No.5-6, Zagreb
- Ministarstvo turizma RH (1998) Konceptija dugoročnog razvitka hrvatskog turizma
- Mundt, J. W. (1999) Europäische Tourismuspolitik der Zukunft, Locomer Protokoll (5), Locom (D)
- Papoutsis, Ch. (1998) International Conference of Tourism Ministers, Berlin, March, Communication
- Vizjak, A. (1997) Hrvatski turizam u europskoj i svjetskoj turističkoj razmjeni, HF, Opatija
- Vlada RH - Ured za europske integracije (1999) Plan integracijskih aktivnosti Republike Hrvatske, Zagreb, rujan
- Vlada RH (2000) Program rada Vlade Republike Hrvatske za razdoblje 2000.-2004. godine, Zagreb, veljača

Tomislav Hitrec, Ph.D.

Scientific counselor at the Institute of Tourism, Zagreb

CHALLENGE OF THE EUROPEAN INTEGRATION AND THE CROATIAN TOURISM

Summary

This paper discusses the given issue divided into four parts: The importance of tourism in the integrated Europe today and tomorrow; EU Tourist policy; Croatian tourism before European challenges; anticipations at the threshold of the new millenium.

In the last few decades European processes of integration have been gradually opening development visions to the non-involved countries, as well as those in transition. Tourism has been given a specific mission in bringing recently opposed economic-political groups together as an important factor of the European identity and unity.

This paper states not only basic documents of the EU tourist policy, but also the latest documents of the Croatian Government, where its striving for satisfying Union's demand on gradually bringing the country to the union of fifteen together can be clearly seen. It is about three demands: economic, political and legal. If they are all met, it will create a new milieu for tourism as well, developing together with a general stabilization of the country. It will also be a progress of the country's relations with Europe, as it is a country, which belongs to European history and civilization.

Key words: *European Union (EU), EU tourist policy, Croatian tourism, trends in tourism.*

JEL classification: L83

LITERATURA

- European Commission (1997) *Commons, Justice, Liberty*
- European Union (1997) *Cooperation with Central and Eastern*
- European Council, *Nyctelis Cyprus and Nicosia* (working paper)
- European Council, *AGENDA 2000* – 25 June 1999
- European Union (1979) *Fourth Work Programme* Communication